

Namens de redactie: we ontvingen van em. prof. dr. P. Lenders (Ufsia) een korte nota waarin hij kritische aantekeningen formuleert met betrekking tot een recente publicatie van prof. dr. C. Lis (VUB) en prof. dr. H. Soly (VUB, RUG). Laatstgenoemden hebben, op vraag van de redactie, een wederwoord geschreven. We drukken beide korte teksten na elkaar af, de discussie wordt - wat dit tijdschrift betreft - daarmee als afgesloten beschouwd.

Piet LENDERS

Nota betreffende de collocatie op verzoek in het achttiende-eeuwse graafschap Vlaanderen

Een van de schandelijke, algemeen aanvaarde procedures van het Ancien Regime bestond erin familieleden of andere naastbestaanden, met wie de omgang om een of andere reden moeilijk was, zonder enige tijdsbepanking te doen opsluiten. Die hechtenis kon soms lijken op een oubliette.

Het verschijnsel werd van meerdere zijden belicht door C.Lis & H.Soly in hun werk *Te gek om los te lopen? Collocatie in de achttiende Eeuw* (Turnhout, 1990). Zij beschuldigden de samenleving van het Ancien Regime ervan deze praktijk zonder compassie of protest aanvaard en eraan meegewerkt te hebben. Zelfs progressistische politici of ambtenaren zagen er geen graten in. "Over opsluiting op verzoek repten Fierlant en Vilain XIII met geen woord. Dat wekt geen verwondering.... hun doelgroepen hadden niets gemeen met de mannen en vrouwen, die op verzoek werden opgesloten". En verder heette het: "Dit soort collocatie kreeg geen aandacht in België"¹.

Nu waren deze beide vernoemde personages niet de eersten de besten. Goswin de Fierlant (1735-1804) was achtereenvolgens raadshier van de Geheime Raad, voorzitter van de Grote Raad van Mechelen en voorzitter van de Geheime Raad. Jean Jacques Philippe Vilain XIII (1712-1777) was twee en twintig jaar lang voorzitter van de Staten van Vlaanderen en voorschepen-burgemeester van Gent en auteur van een aantal belangrijke publicaties.

Klaarblijkelijk hebben de auteurs over een scherp protest van de tweede heen gezien en ook de verwijzingen van wijlen professor Paul Bonenfant betreffende de eerste uit het oog verloren.

---

¹ C.LIS & H.SOLY, *Te gek om los te lopen? Collocatie in de 18e Eeuw Turnhout*, 1990, p.162 en 237.

PIET LENDERS

Daarbij was er een wet, die voor Vlaanderen was uitgevaardigd, en in haar artikel 20 de arbitraire collocatie uitdrukkelijk verboden en bestrafte, namelijk de Theresiaanse ordonnantie van 18 februari 1773. Deze tekst werd reeds in 1901 in de grote reeks der ordonnantieboeken opgenomen.

Maar laten wij de betreffende teksten nu even ter hand nemen.

In het grote boek, dat hem beroemd maakte en in 1841 nog een tweede druk kreeg, heeft burggraaf Vilain XIII een gloeiende aanklacht tegen dit gebruik geformuleerd. Dit werk heeft als titel *Memoire sur les moyens de corriger les malfaiteurs et les fainéants à leur propre avantage et de les rendre utiles à l'état* en werd in eerste uitgave te Gent uitgebracht in 1775. Het handelde vooral over de penitentiaire instelling, die op zijn initiatief in functie was getreden. In het werk heette hij de collocatie op verzoek *'un abus qui fait honte à la société'*.

Wij brengen ter informatie hieronder integraal de voornaamste protestpassages. Voor het goede begrip van deze teksten weze duidelijk gesteld dat de auteur met *'l'Etat'* steeds de Staten van het graafschap Vlaanderen bedoelt, met *'l'assemblée des Députés'* de bestendige deputatie van die Staten en met *'administrations respectives'*, de schepencolleges of andere rechtbanken, die het betreffende collocatievonnis uitspraken. De auteur stelt in zijn boek:

'Avant de finir ce chapitre nous avons encore une dernière observation à faire. Elle consiste dans un abus qui fait honte à la société: l'on trouve dans les maisons de correction, et même dans la nôtre, des gens que les parents ont fait colloquer pour dérèglement de moeurs ou inconduite; l'autorisation des gens de loi est sans terme *jusqu'à résipiscence*. Les parents, très souvent intéressés personnellement à leur detention pour jouir de leurs biens, laissent languir ces prisonniers.

L'état n'est-il pas intéressé à ce que de semblables abus soient prévenus par une loi expresse qui interdise à tout juge de consentir à la détention de quelqu'un sans terme? Ces malheureux n'ayant pas la voix assez forte pour faire parvenir leurs plaintes au gouvernement, l'Etat, dis-je, n'est-il pas tenu de faire connaître ces abus?

A l'effet non seulement de prévenir que des semblables détentions indéterminées aient lieu désormais, mais aussi de suggérer à ceux qui sont actuellement détenus sans terme, le moyen d'être délivrés, s'ils le méritent, on propose à l'égard de ces derniers, de faire une liste de tous ceux qui se trouvent dans ce cas avec une note de leur comportement et de la remettre à l'assemblée des députés, qui seront tenus de l'envoyer aux administrations respectives avec le nom et la qualité du détenu

COLLOCATIE OP VERZOEK

de leur département. Celles-ci après avoir ouï les intéressés, seront tenus de faire parvenir soit un consentement pour l'élargissement, soit une nouvelle autorisation à terme selon l'exigence du cas².

Het ergste wat de auteur kon aanvaarden was een '*autorisation à terme*', die alleen na onderzoek mocht gegeven worden en in de plaats van een '*autorisation sans terme jusqu'à résipiscence*' moest komen. Hij erkende echter dat het misbruik moeilijk uit te roeien was. Zelfs in het nieuwe Gentse correctiehuis, - même dans la nôtre - schreef hij openlijk, waren hem nog gevallen van willekeurige gevangenzetting gesignaleerd.

Ook Goswin de Fierlant heeft zijn bezwaren tegen arbitraire collocaties geuit en heeft Vilain XIII ervoor gewaarschuwd dat zijn correctiehuis geen vergeethuis of oubliëtte mocht worden. Paul Bonenfant schreef daarover:

'Fierlant, qui avait manifesté à plusieurs reprises la crainte qu'il n'y eut des collocations arbitraires, avait fait ajouter un article encore, où il était dit expressément que personne ne pouvait être reçu dans la maison que sur décret ou sentence de son juge compétent ou sur décret du gouverneur général commuant une peine en détention. Une amende de cent écus, sans préjudice des dommages et intérêts, était prévue à charge du directeur de la maison en cas de contravention à cette règle³.

De beide auteurs, de socioloog en econoom Vilain XIII en de jurist de Fierlant, zaten inzake aufgeklärte overtuigingen klaarblijkelijk op de zelfde golfengte.

Het is onnodig het artikel 20 van de ordonnantie van 18 februari 1773 letterlijk te reproduceren. Het is in het Nederlands gesteld en werd door de hierboven aangehaalde tekst van Bonenfant correct samengevat. De directeur van het Gentse correctiehuis wordt er met een boete van honderd pattacons bedreigd bij opname van dit soort gevangenen⁴.

De bezorgdheid om een goede rechtspleging en een verantwoorde hechtenis was niet alleen eigen aan Statenvoorzitter Vilain XIII en raadsheer Fierlant. Ook in Brabant werd zij vanaf de jaren zeventig

---

2 J.J.P.VILAIN XIII, *Memoire sur les moyens de corriger les malfaiteurs et les fainéants à leur propre avantage et de les rendre utiles à l'Etat, proposé à l'assemblée des députés et présenté aux corps et administrations des Etats de Flandre*, Gent, 1775, p. 104; 2e uitg., Brussel, 1841, p.200.

3 P.BONENFANT, *Le problème du paupérisme en Belgique à la fin de l'ancien Regime*, (Académie royale de Belgique, Classe des Lettres, mémoires in 8°, T. XXXV) Brussel, 1934, p.289.

4 Zie *Recueil des ordonnances des Pays-Bas autrichiens*, dl.X, Brussel, 1901, p.345.

PIET LENDERS

voorwerp van een groeiende zorg. Hier was het Joseph de Crumpipen (1737-1809), die het voortouw nam. Hij was sinds 1769 kanselier van Brabant en als dusdanig voorzitter van de Justitieraad van het hertogdom. Men weet van hem dat hij bij zijn jaarlijks bezoek aan de Brusselse gevangenis bij de poort van Halle met speciale zorg de dossiers nazag van de gevangenen, wier proces al jaren aanliep of... na jaren nog niet begonnen was. Vanaf 1785 voerde hij die inspectiebezoeken op tot vier per jaar met als speciaal objectief de controle op de vastzetting zonder veroordeling en de bedoeling desnoods rechters en officieren, die hun plicht verwaarloosden, tot de orde te roepen⁵.

Het is daarom wel duidelijk dat men zowel te Brussel als te Wenen en te Gent bewust was van een euvel, dat onmiddellijk moest uitgeroeid worden. Daarvoor werd het nodige ondernomen. Het is dan ook jammer dat een overigens waardevol werk wat ontsierd werd door een overhaaste en al te apodictische uitspraak. De Zuidelijke Nederlanden waren - althans in een bepaald gedeelte van de leidende standen - moderner en menselijker dan men geredelijk aanneemt.

---

5 J.L.PETIT, Joseph de Crumpipen (1737-1809), Les idées d'un haut fonctionnaire et magistrat des Pays-Bas autrichiens sur la justice de son temps, in: *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, dl.54, 1986, p.140-141.